

Účinnost psychoterapie u pacientů s medicínsky nevysvětlenými tělesnými symptomy: Multicentrická naturalistická studie

Tomáš Řiháček, Michal Čeveliček, Jan Roubal, Roman Hytych

Lékaři, psychoterapeuti a další odborníci se ve své praxi často setkávají s pacienty prezentujícími tělesné potíže, u nichž somatický náález buď zcela chybí, nebo tyto symptomy dostatečně nevysvětluje. Přestože se uváděné potíže různí, řada autorů se domnívá, že má smysl zabývat se touto skupinou pacientů souhrnně, neboť jejich klinické obrazy se v mnohém překrývají a tito pacienti často sdílejí řadu charakteristik (např. Wessely, Nimnuan a Sharpe, 1999).

Odhady prevalence těchto poruch závisí na zvolených diagnostických kritériích, např. pro medicínsky nevysvětlené somatické symptomy (MUPS) je bodová prevalence odhadována na 40,2%, pro různé formy somatoformní poruchy na 26,2% (Haller, Cramer, Lauche a Dobos, 2015).

Dosavadní studie ukazují, že psychoterapeutické metody dokáží těmto pacientům pomoci, jejich účinnost však není příliš velká (van Dessel et al., 2014; Řiháček, Pavlenko a Franke, 2017). Mezi zkoumanými postupy převládají krátkodobé intervence. Některé studie však naznačují, že vyšších efektů dosahují delší a komplexnější přístupy (Glombiewski et al., 2010) a plný potenciál psychoterapeutických metod doposud zůstává neprozkoumán.

Součásti probíhajícího projektu

Ověření účinnosti skupinové psychoterapie a zkoumání mechanismů psychoterapeutické změny

Jedná se o naturalistickou studii bez kontrolní skupiny, která těží z heterogenity zkoumané populace a která si kromě základní otázky po celkové účinnosti skupinové psychoterapie klade otázky jako např.: Které psychologické mechanismy se účastní na navození změny v tělesných symptomech? Které charakteristiky na straně pacienta souvisejí s úspěšností psychoterapie? Liší se psychoterapeutický proces u pacientů s MUPS a pacientů s jinými potížemi?

Do vzorku pacientů s MUPS budou zařazeni dospělí pacienti, kteří trpí alespoň jedním tělesným symptomem, který nelze plně vysvětlit přítomností somatického či psychiatrického onemocnění, a to po dobu alespoň 6 měsíců (Kroenke, 2006). Ostatní pacienti budou zařazeni do srovnávací skupiny.

Praktické zkušenosti psychoterapeutů

Tato část projektu bude založena na polostrukturovaných rozhovorech s psychoterapeuty různých teoretických orientací, kteří mají zkušenost s léčbou pacientů s MUPS. Data budou analyzována metodou zakotvené teorie (Řiháček a Hytych, 2013) a analýza bude směřovat k formulaci na praxi založených principů změny (Levitt, Neimeyer a Williams, 2005).

Proces změny z pohledu pacientů

Další část projektu se zaměří na zkušenosti pacientů s psychoterapeutickou léčbou, ale také na další vlivy, které jim pomáhaly či naopak bránily v překonávání jejich somatických potíží. Analýza bude založena na kombinaci kvantitativních dat a retrospektivních rozhovorů s vybranými pacienty. Využití smíšeného designu (Creswell a Plano Clark, 2011) přinese komplexnější vhled do psychoterapeutického procesu u pacientů s MUPS.

Analýza teoretických východisek a metod psychoterapeutických přístupů

Na poli psychoterapie byla již vytvořena celá řada přístupů pro práci s psychosomatickými potížemi, které se liší svými východisky i metodami („klasická“ kognitivně-behaviorální terapie a „třetí vlna“ kognitivně-behaviorálních přístupů; psychoanalytické a psychodynamické přístupy; přístupy interpersonální a přístupy založené na mentalizaci či citové vazbě; humanistické, experienciální a existenciální přístupy; rodinné a systemické terapie; přístupy založené na edukaci). Cílem této části projektu je na základě analýzy literatury, která popisuje tyto jednotlivé přístupy, zformulovat obecnější, transteoretické mechanismy změny u pacientů s MUPS a porovnat je s literaturou o tzv. společných účinných faktorech v psychoterapii.

Adaptace zahraničních dotazníkových metod

V rámci přípravy projektu bylo přeloženo několik zahraničních metod (MAIA, ERSQ, RNS, WI, BIPM, PTI-AS, DES-B, ECR-RS, ACES, viz tabulka), které budou v průběhu projektu psychometricky ověřovány. Za tímto účelem budeme vytvářet též srovnávací neklinický vzorek, který bude využit mj. k výpočtu klinických cut-off skóru (Jacobson a Truax, 1991).

Schéma sběru dat

Fáze	Začátek terapie	Během terapie (týdně)	Konec terapie	Katamnestické sledování (6 a 12 měsíců)	Co nástroj měří
Efekt	PHQ-15	PHQ-15	PHQ-15	PHQ-15	somatické symptomy
	ORS	ORS	ORS	ORS	psychický distres
	PHQ-9	PHQ-9	PHQ-9	PHQ-9	deprese
	GAD-7	GAD-7	GAD-7	GAD-7	úzkost
Mechanismy změny	WHO-5	WHO-5	WHO-5	WHO-5	duševní pohoda
			NEQ		„vedlejší účinky“ terapie
	MAIA	MAIA	MAIA		tělesné uvědomění
	ERSQ	ERSQ	ERSQ		emoční uvědomění a regulace
Moderátory	CPAQ	CPAQ	CPAQ		přijetí potíží
	RNS-20	RNS	RNS		uspokojení vztahových potřeb
		SACiP*	SACiP*		obecné mechanismy změny
		GSRs	GSRs		pracovní aliance
		GCS	GCS		skupinová koheze
Moderátory	WI				hypochondrie
	BIPM				psychologické myšlení
	PTI-AS				alexithymie
	DES-B				disociace
	ECR-RS				citová vazba
	ACES				nepříznivé události v dětství

*) pouze vybrané položky

Spolupracující klinická pracoviště

- Psychosomatická klinika
- Psychoterapeutická a psychosomatická klinika ESET
- Denní sanatorium Horní Palata VFN v Praze a 1. LF UK
- Denní stacionář Karlov, Psychiatrická klinika VFN v Praze a 1. LF UK

Máte-li zájem zapojit se do výzkumu s Vaším pracovištěm, kontaktujte nás prosím.

Informace o projektu

Poskytovatel: GA ČR (GA18-08512S)

Období řešení: 2018-2020

Řešitelský tým: Tomáš Řiháček (řešitel), Michal Čeveliček, Jan Roubal, Roman Hytych, Jan R. Böhnke, Martina Pourová, Lucia Polakovská, Jana Vránová, Jana Máchová

Mezinárodní poradní výbor: prof. Bernhard Strauss (Universitätsklinikum Jena, Německo), prof. Wolfgang Lutz (Universität Trier, Německo), prof. Heidi Levitt (University of Massachusetts, Boston, USA)

Posouzení etickou komisí: EKV MU (EKV-2017-029-R1)

Reference

Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2011). *Designing and conducting mixed methods research* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
Glombiewski, J. A., Sawyer, A. T., Gütermann, J., Koenig, K., Rief, W., & Hofmann, S. G. (2010). Psychological treatments for fibromyalgia: A meta-analysis. *Pain*, 151(2), 280–295.
Haller, H., Cramer, H., Lauche, R., & Dobos, G. (2015). Somatoform disorders and medically unexplained symptoms in primary care. *Deutsches Arzteblatt International*, 112(3), 279–287.
Jacobson, N. S., Truax, P. (1991). Clinical significance: A statistical approach to defining meaningful change in psychotherapy research. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59(1), 12–19.

Kroenke, K. (2006). Physical symptom disorder: A simpler diagnostic category for somatization-spectrum conditions. *Journal of Psychosomatic Research*, 60(4), 335–339.
Levitt, H. M., Neimeyer, R. A., & Williams, D. C. (2005). Rules versus principles in psychotherapy: Implications of the quest for universal guidelines in the movement for empirically supported treatments. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 35(1), 117–129.
Řiháček, T., & Hytych, R. (2013). Metoda zakotvené teorie [Grounded theory method]. In T. Řiháček, I. Čermák, & R. Hytych (Eds.), *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy* (pp. 44–74). Brno: MUNI Press.

Řiháček, T., Pavlenko, P., & Franke, H. (2017). Účinnost psychoterapeutických postupů u pacientů s medicínsky nevysvětlenými tělesnými symptomy: Shrnutí metaanalýzy a přehledových studií. *Československá psychologie*, 61(4), 350–362.
van Dessel, N., den Boeft, M., van der Wouden, J., Kleinstäuber, M., Leone, S., Terlouw, B., ... van Marwijk, H. (2014). Non-pharmacological interventions for somatoform disorders and medically unexplained physical symptoms (MUPS) in adults (Review). *Cochrane Database Syst Rev*, 11(6).
Wessely, S., Nimnuan, C., & Sharpe, M. (1999). Functional somatic syndromes: One or many? *The Lancet*, 354(9182), 936–939.

Kontakt

Katedra psychologie, Fakulta sociálních studií MU,
Joštova 10, 602 00 Brno
E-mail: cvpbrno@gmail.com
<http://psych.fss.muni.cz/psychotherapyresearch/>